

Марко Пејковић*Институт за политичке студије, Београд*

КВАНТИТАТИВНА АНАЛИЗА ПАРЛАМЕНТАРНИХ ГРУПА*

Сажетак

Рад је подељен на четири дела. Први део теоријски обрађује однос слободног мандата и партијског јединства и у том погледу представља изузетак у односу на остале делове рада који су скоро сасвим квантитативно-емпиријског карактера. Ипак, овај почетни корак је био неопходан како би се боље разумела појава која се обрађује у другом делу рада – кохезија парламентарних група приликом изгласавања закона, будући да она директно зависи од тога да ли и како посланици балансирају између двоструке улоге представника народа и партија у исто време. Трећи део рада испитује да ли постоје статистички значајне корелације између величине/броја парламентарних група и броја законодавних предлога иницираних искључиво од стране парламента на примерима Немачке, Белгије, Шпаније, Потугалије, Италије, Мађарске и Србије. Четврти део рада нуди (колико нам је до сада познато) једину формулу у виду индекса за израчунавање степена развијености парламентарне групе. Тврдимо да овај индекс може значајно помоћи, приликом укрштања са другим параметрима, у мерењу не само перформанси или утицаја парламентарних група него и парламента као посебне јединице политичког система.

Кључне речи: парламентарне групе, парламент, политичке партије, партијско јединство, партијска дисциплина, партијска кохезија, индекс развијености парламентарних група.

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

ОДНОС СЛОБОДНОГ МАНДАТА И ПАРТИЈСКОГ ЈЕДИНСТВА

У оквиру представничке демократије, одавно је прихваћено начело слободног мандата, које би у најкраћем значило да чланови парламента поседују политички мандат онолико дуго колико траје парламентарни сазив. За то време они не могу бити опозвани било од оних који су их предложили на изборним листама било од оних који су их директно изабрали. Међутим, не само да постоје случајеви непосредног или посредног притиска на парламентарце да своје ставове уподобе преференцама парламентарне групе (у даљем тексту ПГ) којој припадају, односно партије у целини, већ понекад посланици преко “бланко оставки” фактички газе начело слободног мандата, без обзира што је оно најчешће уставно заштићено. Осим евидентног кршења овог начела, постоји низ пракси и околности у којима посланици могу фино балансирати између апсолутизације слободног мандата и беспоговорне послушности партијским врховима.

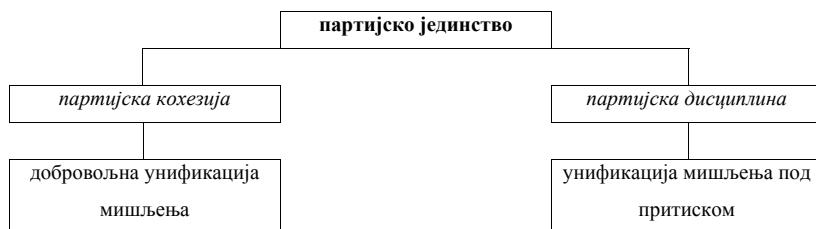
Мора се имати у виду да партије данас свој основни циљ – борбу за долазак и останак на власти, остварују углавном у парламенту и да су готово у свим парламентарним системима странке стварни центри моћи и одлучивања.¹⁾ И то не само због чињенице да је данашњи обим послова који стоји пред парламентом далеко већи и комплекснији од онога који је био карактеристичан за време од пре два или три века. Ако је у раном парламентаризму главна оса сукоба имала краља/извршну власт на једној и парламент на другој страни као полове, данас се та оса смешта између парламентарне већине и мањине/опозиције.²⁾ Парламентарци се примарно не питају да ли да гласају против или за неки акт како би заштитили друштво од онога што би проценили да је насртај на грађанска права и слободе, колико да ли конкретан чин гласања или нека друга радња иду у прилог одржавању њихове, односно обарању супарничке партије са власти. Да би се тај задатак успешно извео, неопходна је партијска дисциплина унутар ПГ.

Овде је важно скренути пажњу и на појмовно-терминолошки спор на линији партијска дисциплина - кохезија. Ирена Пејић истиче да је појам фракцијске (партијске) дисциплине преузет из немачке доктрине и којим се означава “недељиво јединство добровољ-

1) Зоран Крстић, *Политичка улога и моћ парламента у парламентарним системима*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 71.

2) Ibid.

не сагласности и изнуђеног поретка” унутар групе.³⁾ Овде постоји изједначавање дисциплине са јединством групе. Озбундун тврди није далеко од тог става, без обзира што држи да је дисциплина само подтип кохезије.⁴⁾ По њему, кохезија је степен са којим се мери колико посланици зарад циљева ПГ у конкретној ситуацији делују на исти начин, док је дисциплина прихватање групних ставова на основу подстицаја и казни једног или више лидера групе. Дакле, оба приступа не виде суштинску појмовну разлику између кохезије и дисциплине, иако је разлика између приступа у обиму појмова. У првом је дисциплина најопштији појам, а у другом кохезија. За разлику од њих, Линек и Ракушанова сматрају да би дисциплину и кохезију требало јасно раздвојити, а обе појаве подвести под појам партијског (фракцијског) јединства.⁵⁾ Ови аутори сматрају да се кохезија јавља када посланици одлучују унификовано без икаквих притисака, претњи или уцена, док је у случају дисциплине присутан извесан степен коерције који може да исходи или непосредно, кроз препоруке и наредбе врхушке ПГ, ванпарламентарне партијске организације (ВППО), односно лидера странке или посредно, кроз неподстицајан и сиромашан институционалан аранжман, који оставља посланике без икакве стручно-техничке асистенције у словима законодавства.

Табела 1. (Linek, Rakušanová, op. cit, p. 49)

Мишљења смо да је ову класификацију пригодно користити када се анализира процес доношења одлука ПГ, односно начин на који посланици учествују у интрапартијским дебатама и имплементацији групно усвојених политика. Али, квантитативна истраживања која оперишу индексима групне сагласности често користе термин кохезија да означе оно што смо означили као партијско јединство. Прво, читалац ће лакше моћи, ако не и једино, да тражи

3) Ирена Пејић, *Парламентарне групе*, докторска дисертација, Ниш, 2000.

4) Lukáš Linek, Petra Rakušanová, *Parties in the Parliament. Why, When and How do Parties Act in Unity?*, Institute of Sociology of the Academy of Sciences, Prague, 2002, p. 48.

5) Ibid, p. 49.

литературу везану за индексе групне кохезије. Друго, квантификација сагласности уопште не улази у то да ли је хомогенизовање при гласању плод многих појединачних слободних убеђења или партијског притиска. Зато ћемо у наредном делу овог рада користити управо овај термин.

Данас су врло фреквентне притужбе јавности на негативне аспекте партијског деловања у парламентарном животу, који се све више своди на партократски. Према Васовићу, партије су колонизовале и претвориле парламентарну институцију на партијски привезак без релевантније аутономије и могућности већег утицаја на процесе политичког одлучивања.⁶⁾ Утолико смо склонији да искључиво обрадимо партијску дисциплину, јер се она претпоставља, док је кохезија пре изузетак. Уосталом, за дисциплину је потребно имати хијерархију, одређене акте или устаљену праксу које је могуће посматрати и након извесног времена сазнати нешто о тенденцијама или правилностима у посланичком одлучивању. Код кохезије тога нема, мишљење посланика се формира најчешће спонтано, а једини извор сазнања у том погледу су интервјуи са парламентарцима да ли у потпуности одлучују самостално.

Класичан пример доминације момента дисциплине над кохезијом у оквиру партијског јединства јесте систем бичева у британском парламентаризму.⁷⁾ Термин бич се може односити на партијске функционере, изабране од стране групе да одржавају комуникацију између посланика и партијских врхова, али се може односити и на недељно циркуларно писмо које шеф бичева шаље својој ПГ. Садржи обавештења и најаве парламентарног посла или позив да се присуствује некој седници (дан гласања). Ако је у питању позив, обавеза доласка на седницу може бити подвучена са једном, две или три црте. Једна црта указује на обичну седницу, пошто чланови групе имају алтернативу присуства/одсуства са исте. Две црте сигнализирају обавезно присуство, осим уколико се по два посланика из два супротна тора претходно не договоре да обоје не дођу (*pair*). Три линије су императивне и у погледу присуства без право на *pair* и у погледу гласања у складу са ставом партије. Постоји наравно и случај слободног гласања када свако може да гласа сходно савести, али се оно користи ретко и то само када су чисто моралне теме на дневном реду као абортус или смртна казна. По свему судећи, слободно гласање може да уследи само на основу бича од једне или две црте. Овако се стиче утисак да чланови ПГ

6) Вучина Васовић, *Савремене демократије I*, Службени гласник, 2008, стр. 115.

7) Зоран Крстић, *op. cit.*, стр. 73-75.

имају утицај у парламенту онолико, колико и када им врх групе то дозволи, а да су у свим осталим околностима тек пуки извршиоци туђих наредби.

Ипак, како истиче Ирена Пејић, слобода савести на којој почива слободни мандат не претопоставља индивидуално изоловано гледиште, већ могућност да се између различитих опција учини најбољи одабир.⁸⁾ Ова ауторка истиче да је фракцијска дисциплина, са аспекта парламентарног права, дозвољена као правна појава, док је одвојено питање проблем допуштених и недопуштених средстава утицаја на посланике.⁹⁾ Дисциплину не треба схватити једино као стављање посланика пред свршен чин задатог начина гласања у пленуму. Обликовање воље у ПГ у развијеним парламентарним системима јесте дијалектички процес који у значајној мери укључује све чланове групе, било да они бирају руководство и пратеће органе групе, било да сами учествују у њиховом раду. Воља се пре пленума обликује у исцрпним расправама, а онда се у њему брани што је могуће јачим степеном јединства. Пејић истиче да би дисциплина требало да буде само пратећа појава парламентарног живота, као помоћна мера за ефикасно спровођење партијских политика. Поштовање усвојених политика се очекује не само од лојалних, него и од професионалних посланика. Дакле, ако је дата парламентарна група институционално развијена тако да сваки посланик може да узме учешће у раду ПГ у неком од њених радних тела, сматрамо да је апсолутно оправдана пракса партијске дисциплине. Када би у таквим околностима посланик често или увек занемаривао такве ставове ПГ, онда би он унапред обесмислио сопствени ауторитет када је у питању однос његових колега према нацртима или препорукама одлука у чијем је формулисању он учествовао. Са моралног аспекта, дисциплина се чини неоправданом уколико је ПГ институционално неразвијена, тј. уколико шеф групе само ултимативно преноси члановима групе директиве централе, али се онда поставља питање да ли би политички систем елементарно могао да буде стабилан. Овде се и огледа важност развијених парламентарних група, које једине омогућавају реализацију слободног мандата без нарушавања ефикасности парламента и стабилности егzekутиве.

Када се ради о разликовању дозвољених и недозвољених средстава утицаја на чланове ПГ, односно санкција у случају одступања од групних линија, Пејић издваја две оправдане и једну

8) Ирена Пејић, *op. cit.*, стр. 89.

9) *Ibid.*, стр. 90-94.

неоправдану. У прве две спадају губитак политичко-финансијске подршке посланика на наредним изборима и искључење из странке, односно групе, док је одузимање посланичког мандата (бланко оставка) атак на правну природу слободног мандата. Ако посланик процени да сам може поднети бреме следеће изборне кампање, било на основу стеченог угледа код бирача, било на основу независне листе или других финансијских извора, онда он може прећи уобичајену линију партијског јединства и наступати самосталније, док је у супротном сасвим легитимно да странка испостави рачун за дату подршку у изборном процесу. Код искључења, мора се имати у виду да је главна последица тог чина губитак места које је посланик имао у парламентарном одбору или одборима, што је и разумљиво ако се зна да се та места расподељују партијама пропорционално њиховој снази у пленуму. Задржавање места у одборима се може оправдати, али само из једне друге визуре, оне која настоји да кроз јачање одбора и парламентарца у њима оснажи утицај парламента као целине наспрам владе. Ове санкције не утичу на правни статус посланика као члана парламента, иако могу фактички доста умањити његову моћ да активно суделује у доношењу одлука. Слободан мандат се негира тек када се посланику “одузме” мандат због непослушности. Ту се имплицитно крије начело императивног мандата да нека инстанца (у овом случају партија), може опозвати регуларно изабраног члана парламента.

ИНДЕКСИРАЊЕ КОХЕЗИЈЕ ПАРЛАМЕНТАРНИХ ГРУПА

Емпиријско утврђивање нивоа партијског јединства у парламенту (овде кохезија) није могуће без формула које омогућавају да се фактички однос гласова за и против у некој групи, приликом изгласавања појединачних закона или просечно у току године или парламентарног сазива, изрази кроз бројчану вредност на одређеној скали. Добијене вредности могу да се користе приликом упоређивања кохезије у више различитих система или уколико бисмо желели да утврдимо да ли и колико има варијација у истом систему током различитих временских секвенци, годишњих сесија или сазива (легислатура). Комбинацијом индекса и других параметара могу се добити поузданији закључци о структури ПГ, процедурама одлучивања и општој активности групе. Међутим, имајући у виду да нема универзално прихваћеног индекса и да су неки од њих пристрасни, ако се користе као математичка очекивања у неком од модела гласања или легислативног понашања, политиколози би

требало да познају све релевантније формуле, али и математички начин како се до њих долази, будући да такво резоновање једино омогућава да се схвати *зашто* и које очекиване индексе ваља користити. Детаљно математизирање омогућава да се у обзир узму чињенице које би нам обично промакле или их уопште нисмо свесни. Зато ћемо у овом делу приказати основне и очекиване индексе са комплетним математичким поступком.

Најпознатији индекс коришћен у политичкој науци је свакако Рајсов кохезиони индекс. Он представља количник апсолутне вредности разлике гласова за (да) и против (не) и њиховог простог збира:¹⁰⁾

$$Rice = \frac{|Yes - No|}{Yes + No}$$

На пример, ако замислимо да једна група има 100 чланова и да је приликом изјашњавања за један законски предлог 80 посланика било за, а осталих 20 против, онда ће вредност Рајсовог индекса бити 0.6. Рајсов индекс се може писати и као апсолутна разлика процената удела гласова за и против у укупној маси гласова групе:¹¹⁾

$$Rice = |\%Yes - \%No|$$

или као разлика количника броја посланика који формирају већину приликом гласања и укупног броја посланика групе и броја 0.5, помножена бројем 2:

$$Rice = \left(\left(\frac{majority}{whole\ group} \right) - 0.5 \right) * 2$$

Ипак, како истичу Линек и Ракушанова, Рајсов индекс не узима у обзир два битна момента. Ради се о одсуствовању или уздржаности посланика (absence) и величини групе. Тада је неопходно користити "Хиксов" индекс сагласности (agreement index). Он се добија по формули:¹²⁾

$$AIi = \frac{\max\{Yi, Ni, Ai\} - \frac{1}{2}[(Yi + Ni + Ai) - \max\{Yi, Ni, Ai\}]}{(Yi + Ni + Ai)}$$

10) Scott W. Desposato, "Correcting for Small Group Inflation of Roll-Call Cohesion Scores", *British Journal of Political Science*, Cambridge University Press, 35 (2005), p. 734.

11) Lukáš Linek, Petra Rakušanová, op. cit, p. 60.

12) Simon Hix, Abdul Noury, Gérard Roland, "Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament 1979-2001", *British Journal of Political Science*, Vol. 35, No. 2 (Apr., 2005), p. 215.

и представља количник где је бројилац разлика опције која је унутар групе имала највише гласова (за, против, одсуство-уздржаност) и половине разлике укупног броја гласова групе и максималне опције, а именилац сума свих расположових гласова. Хиксов индекс је 1 када сви чланови групе гласају за исту опцију, а вредност 0 има када су припадници ПГ једнако између себе распоредили све гласачке опције. Ако група има 30 чланова и сви гласају "за", индекс ће бити 1, а ако од њих 10 гласа "за", 10 "против" и остали "уздржано", индекс је 0.

Како истиче Деспозато, још један од проблема Рајсовог индекса је што се он може користити искључиво у дескриптивне сврхе, ван одређеног модела гласачког понашања попут биномиалног или спацијалног, чиме се губи прогностички потенцијал ове величине.¹³⁾ Теоретске претпоставке биномиалног модела су једноставније од спацијалног самим тим што не улази у то шта покреће посланика да гласа на један уместо на други начин, већ се базира на хипотези да сваког посланика у групи одликује одређена вероватноћа p да ће гласати "за" одређени закон и $q = 1 - p$, да ће гласати "против", док је $p + q = 1$. Биномиални модел је модел *случајне корисности*, што значи да посланичка функција корисности не зависи од њихових идеолошких уверења или других преференци, већ само од вероватноће два могућа исхода гласања (у овом случају "за" или "против"). Ако се ради о индексу кохезије, он се у овај модел интегрише преко *очекиване вредности кохезионог скор*а, односно очекиване просечне вредности те променљиве у виду производа свих могућих вредности индекса у групи (рецимо у групи од 10 чланова, вредност индекса када је број гласова "за" 1, затим 2 и све тако до 10) и биномиалне вероватноће, која има облик (прим. М.П):

$$P(k) = \binom{n}{k} p^k (q)^{(n-k)} = \frac{n!}{k!(n-k)!} p^k (q)^{(n-k)}$$

где k представља број "успеха", а n укупан број покушаја речником биномиалности, односно гласове "за" (k), односно укупан број гласова групе (n). Онда ће очекивана вредност кохезионог (Рајсовог) индекса бити (1).¹⁴⁾

$$E(Rice) = \sum_{k=0}^n Rice(k) * P(k)$$

13) Scott W. Desposato, op. cit, p. 733.

14) сви поступци у вези очекиваног индекса и већина наредних математичких операција у овом делу налазе се у: Scott W. Desposato, op. cit, pp. 734-743.

па ако је вероватноћа појединачног гласа за 0.7 (што ће рећи да у групи од 10 посланика у просеку "за" гласа 7 од 10), а n дакле износи 10, онда је очекивани индекс 0.51. На овај начин ми *прогнозирамо* колики ће бити индекс ако се његово мерење продужи инфинитезимално, а на основу података, тј. вероватноће појединачног гласа које тренутно поседујемо. Овај поступак је потпуно оправдан ако се ради о већим и дисциплинованијим групама. За мање и недисциплиноване партије овај индекс је проблематичан, јер пренаглашава кохезију. Ако $\left| \begin{array}{c} \text{Yes} \\ \text{No} \end{array} \right|$ основне формуле Рајсовог индекса заменимо са $|k - (n - k)|$, онда се очекивани индекс може написати као (2):

$$E(Rice) = \sum_{k=0}^n \frac{|k - (n - k)|}{n} \frac{n!}{k!(n - k)!} p^k (1 - p)^{n-k}$$

па ако се уклони ефекат апсолутне вредности $|k - (n - k)|$ из једначине, онда се формула може поцепати на две суме (3):

$$E(Rice) = \sum_{k=0}^n \frac{2k - n}{n} \frac{n!}{k!(n - k)!} p^k (1 - p)^{n-k} + 2 \sum_{k=0}^{\frac{n}{2}} \frac{n - 2k}{n} \frac{n!}{k!(n - k)!} p^k (1 - p)^{n-k}$$

где прва сума представља очекивани индекс онда када је број гласова "за" (k) већи од броја гласова "против" ($n - k$), а друга сума обрнуту ситуацију, па су отуда разлике $2k - n$ и $n - 2k$ у сваком случају позитивног знака. Прва сума се даље разлаже (4):

$$\sum_{k=0}^n \frac{2k}{n} \frac{n!}{k!(n - k)!} p^k (1 - p)^{n-k} - \sum_{k=0}^n \frac{n}{n} \frac{n!}{k!(n - k)!} p^k (1 - p)^{n-k}$$

па извлачењем $2/n$ испред првог дела и скраћивањем n/n на 1, добијамо следеће (5):

$$\frac{2}{n} \sum_{k=0}^n k \frac{n!}{k!(n - k)!} p^k (1 - p)^{n-k} - \sum_{k=0}^n \frac{n!}{k!(n - k)!} p^k (1 - p)^{n-k}$$

Први део овог израза (5) је у ствари формула за очекивану вредност биномиалне дистрибуције која је по дефиницији np ,¹⁵⁾ па

15) (прим. М.П.) Пошто се $k!$ може написати и као $k(k - 1)!$ онда се прва сума из (5) након скраћивања два k може написати као $\sum_{k=1}^n \frac{n!}{(k-1)!(n-k)!} p^k (1 - p)^{n-k}$, а пошто су $n!$ и p^k исто што и $n(n - 1)!$ и pp^{k-1} , онда се испред суме може извући np , па сама сума остаје у облику $\sum_{k=1}^n \frac{(n-1)!}{(k-1)!(n-k)!} p^{k-1} (1 - p)^{n-k}$. Ако сада одлучимо да уведемо две нове варијабле идентичне ранијим, тј. $a = n - 1$ и $b = k - 1$, онда ће и $n - k$ бити једнако $b - a$, па ће цела сума бити

се овај део онда своди на $2p$, а други на 1, пошто сума свих биномиалних вероватноћа за вредности k , јесте укупна вероватноћа која је увек једнака јединици, па се оба ова дела, а који заједно чине прву суму из горенаведене формуле коју смо поцепали први пут (3), свODE на $2p - 1$. Међутим, прва сума израза (3) не производи пристрасност, већ друга сума, која је сума биномиалних вероватноћа да ће број гласова "против" или $n - k$, бити већи од k . Овде гласове "против" можемо схватити као оне који су неочекивани или против логике модално очекиваног гласа, нпр. да опозициони посланици гласају за владине предлоге и обратно. Наиме, ова сума вероватноћа је функција величине ПГ, односно броја "покушаја" n . Што су они мањи, то је ова сума већа, а разлике у очекиваним индексима драстичније. Можемо упоредити групе од по 3, 10, 20 чланова, унутар којих постоје мале разлике суме вероватноћа p "за". Оне су 0.648, 0.633 и 0.750. Сума прве групе је за 2.3% већа од суме друге, а 15% мања од суме треће. Међутим, њихове суме вероватноћа "против" се изузетно разликују само захваљујући разлици у њиховој величини и оне редом износе 0.352, 0.166 и 0.127. Вероватноћа најмање групе је преко два пута већа од оне коју има средња и преко два и по пута већа од оне која се везује за групу од 20 чланова, односно већа је за 112% и чак 177% (!). Код групе од 3 члана разлика између $2p - 1$ и очекиваног индекса је 0.160, што представља увећање за више од 50%, код групе од 10 чланова разлика је 0.028 што је увећање за 10,5%, док је код највеће групе разлика 0.020, што је увећање за 4%.

Дакле, сваку разлику $2p - 1$ и очекиваног индекса, односно две суме у поцепаној формули, која чини 10% инфлације $2p - 1$ би требало избећи, подешавајући границу балансирањем појединачне вероватноће и величине групе. За појединачну вероватноћу 0.6 то важи за све групе ≤ 10 . За веће групе пристрасност је у оквири-ма статистичке грешке, тако да се формула (2) може слободно користити, било засебно било онда када бисмо желели да поредимо очекиване индексе тих група. Међутим, које је решење када имамо мање групе са мање од 10 чланова и појединачном вероватноћом од 0.6 или 0.7, а желимо да их поредимо са индексима већих група? Деспозато је предложио да се тада Рајсов индекс реконцептуализује. Пристрасност се може отклонити тако што ће се условно речено изједначити величина свих партија и малих и великих кроз суму производа вероватноће добијања гласова "за" k и "против" $r -$

$\sum_{k=0}^b \frac{b!}{a!(b-a)!} p^a (1-p)^{b-a}$ и она представља суму свих биномиалних вероватноћа за све вредности од $a=0$ до b , што као и када имамо k и n мора бити једнако 1, те на крају остаје само np , чиме смо доказали тврдњу.

k , унутар фиксiranог узорка гласова r из веће целине R (сви гласови групе или раније n), при чему су k и $r-k$ потцелине свих гласова "за" (Y) и "против" ($R-Y$). Узорак гласова r се може подесити између 2 и броја који означава број чланова најмање групе, али је најинтуитивније и најлакше за израчунавање конвенционално везати r за 2. Општи облик модификованог Рајсовог индекса је производ количника производа комбинација (без понављања) гласова у целој групи и узорку и комбинације бројева који чине узорак односно целину гласова групе и то све помножено са класичним Рајсовим индексом $|2k-r|$ (6):

$$E(C) = \sum_{k=0}^r \frac{\binom{Y}{k} \binom{R-Y}{r-k}}{\binom{R}{r}} \frac{|2k-r|}{r}$$

Овде се ради о комбинацијама без понављања, зато што желимо да елиминишемо могућност да се гласови у изабраном узорку заједно понављају у неком наредном случајном извлачењу. Ако r из (6) фиксирамо на 2, онда цео индекс можемо схватити као вероватноћу да ће два насумично изабрана посланика из групе величине R гласати унификовано (било "за" било "против", тј. $k=2$ и $k=0$) те ће једначина изгледати (7):

$$E(C) = \frac{\binom{Y}{2} \binom{R-Y}{0} + \binom{Y}{0} \binom{R-Y}{2}}{\binom{R}{2}}$$

где је класичан Рајсов индекс ишчезао пошто је $\frac{|2k-r|}{r} = \frac{|2+2-2|}{2} = \frac{2}{2} = 1$. Биномиални идентитети су по дефиницији (прим. М.П.):

$$\binom{n}{2} = \frac{1}{2}n(n-1) \text{ и } \binom{n}{0} = 1, \text{ онда (8):}$$

$$E(C) = \frac{\frac{1}{2}Y(Y-1) + 1 + \frac{1}{2}(R-Y)(R-Y-1)}{\frac{1}{2}R(R-1)} = \frac{Y(Y-1) + (R-Y)(R-Y-1)}{R(R-1)}$$

Иначе, Деспозато даје још један начин да се израчуна вероватноћа унификације два посланика. Ако се брисањем заграда из (8) иста једначина може написати као:

$$E(C) = \frac{2Y^2 - 2RY + R^2 - R}{R(R-1)}$$

то је исто као да смо бројилац и именилац помножили с два (прим. М.П) (9):

$$\begin{aligned} E(C) &= \frac{4Y^2 - 4RY + 2R^2 - 2R}{2R(R-1)} = \frac{4Y^2 - 4RY + R^2 + R^2 - 2R}{2R(R-1)} = \\ &= \frac{(2Y - R)^2 + R^2 - 2R}{2R(R-1)} \end{aligned}$$

те ако ову једнакост поделимо са R/R , а $(2Y - R)^2(2Y - R)^2$ додатно помножимо са R/R онда (10):

$$E(C) = \frac{R \frac{(2Y - R)^2}{R^2} + R - 2}{2(R-1)} = \frac{R \frac{(Y - (R - Y))^2}{R^2} + R - 2}{2(R-1)} = \frac{RC^2 + R - 2}{2(R-1)}$$

при чему је C регистровани кохезиони индекс групе R . Нпр, ако је просечан број гласова "за" 6, а ПГ има 7 чланова, просечан $Rice$ 0.71, $E(C)$ ће бити 71%, док је за исту групу са 5 просечних гласова и просечним $Rice$ од 0.42, $E(C) = 0.51$. Када је $Rice$ 0.14, $E(C)$ је 0.42. Као што видимо, што је Рајсов индекс већи, он се приближава $E(C)$.

Корелације: да ли варирање просечне величине (броја) парламентарних група иде упоредо са повећањем/смањењем броја предлога закона од стране група и њихових чланова?

У овом делу ћемо приказати резултате емпиријског истраживања које смо спровели на следећем узорку земаља: Немачка, Белгија, Шпанија, Португалија, Италија, Мађарска и Србија. Главно начело којим смо се руководили у избору ових парламентарних система (сем Србије која је полупредседнички, али у којој влада зависи искључиво од парламента) јесте доступност података у вези броја ПГ по легислатурама и броја поднетих законских предлога који су иницирани било од стране група било појединих посланика (битно је да предлог није егzekутиван и да је настао унутар парламента). Дакле, интересује нас да ли се и како са повећањем/смањењем броја парламентарних група може барем оквирно нешто рећи о темпу законодавне активности ПГ и њихових чланова. Да би се одстранила пристрасност која може произићи уколико би корелисали предлоге у легислатурама различитог трајања (једна, две три

или четири године) предлози сваке легислатуре су пондерисани на следећи начин. Уколико је легислатура трајала четири године, сума предложених закона за ту легислатуру се дели са 4, уколико је трајала две са два, а ако је трајала само једну годину са један (односно у том случају у корелацију улази број предлога закона који је поднет у току те једне године). Број посланичких група у корелацију улази као просечна величина парламентарне групе у току легислатуре (количник укупног броја посланика у групама и броја група).¹⁶⁾ Проблем формирања и расфомирања, односно спајања и цепања ил промене броја ПГ у току једне легислатуре је решен на следећи начин. Ако је легислатура почела са 8 група, после годину дана једна се расформира, а трајање легислатуре износи 4 године, онда се за број група узима 7.25 који улази у количник са укупним бројем посланика у групама, јер смо $\frac{3}{4}$ периода легислатуре имали 7 група, а само $\frac{1}{4}$ времена 8.

Пошто немамо *a priori* претпоставке у ком би смеру корелација требало да иде, тј. да ли са повећањем просечне групе иде повећање/смањење иницираних закона, бирамо за неусмеравајући (*two-tailed*) тест. Формулишемо нулту и алтернативну хипотезу:

Нулта хипотеза: услед варирања вредности просечне парламентарне групе, нема значајне разлике у броју поднетих законских предлога од стране група и појединих посланика.

Алтернативна хипотеза: услед варирања вредности просечне парламентарне групе, има значајне разлике у броју поднетих законских предлога од стране група и појединих посланика.

Да бисмо одбацили нулту и потврдили алтернативну хипотезу, корелација мора да пређе одређени бројчани праг у зависности од степена слободе (број релација које се пореде минус 2 или $df = n - 2$), да би била статистички значајна.¹⁷⁾ Статистичка значајност подразумева да је детектована корелација на одређеном нивоу значајна у смислу да није продукт пуке случајности, већ извесне тенденције или правилности. Уобичајена су два нивоа значајности (0.05-5%; 0.01-1%). На пример, ако је корелација значајна на нивоу 0.05, то значи да морамо да претпоставимо да у 5 или мање мерења корелације од хипотетичких 100, наш добијени коефицијент коре-

16) Међутим, тамо где је величина парламента током посматраног периода варира, на пример, ако је број легислатура са увећаним парламентом мањи од оних са првобитном величином парламента, онда се просечна величине групе у увећаним легислатурама рачунала као количник броја посланика старог парламента и новог броја група како би се одстранила пристрасност вештачког повећања броја група

17) Праг који одговара одређеним степенима слободе доступан је у табlici критичних вредности корелационих коефицијената - <http://www.gifted.uconn.edu/siegle/research/Correlation/corrchrt.htm> (19.2.2010)

лације не важи, јер је плод случајности, али да у свим другим случајевима важи, па се зато узима као валидан. Поузданије је имати ниво 0.01, али се у друштвеним наукама прихвата и 0.05. У табели 6. уз коефицијенте (ако су значајни) су *, **, које означавају нивое 0.05 и 0.01.

<i>држава</i>	<i>период</i>	<i>коефицијент</i>	<i>значајност</i>
Немачка	1953-1994	- 0.68	**
Белгија	1985-2010	- 0.45	---
Шпанија	1979-2011	0.46	---
Португалија	1991-2011	0.06	---
Италија	1948-1996	- 0.81	**
Мађарска	1994-2010	0.83	---
Србија	1991-2010	0.54	---

Табела 2.¹⁸⁾

Као што видимо једино су значајни корелациони коефицијенти везани за Немачку и Италију. Осим тога, ови коефицијенти се од других разликују по негативном знаку (сем Белгије, али без значаја), што значи да у Италији и Немачкој постоји пад законодавне активности посланика и група, онда када просечна величине групе расте или законодавни темпо тих субјеката расте уколико се повећава број посланичких група у легислатури. Код осталих земаља у табели је обрнута ситуација, али њихови коефицијенти нису статистички значајни. Ипак, врло је вероватно да је позитивна усмереност њихових корелација у вези са констелацијом уситњеног парламента у коме већи број малих партија не поседује политичко-организациони и стручно-технички капацитет за пројектовање закона чиме су осуђени на ређе и јалове иницијативе. Зашто онда Немачка и Италија одступају?

Оно што је заједничко овим системима јесте да поседују најмоћније парламенте у свету данас.¹⁹⁾ Индекс моћи немачког и италијанског парламента је 0.84 уједно и највиши док је Белгије 0.75, Шпаније 0.72, Португалије 0.63, Мађарске 0.75 и Србије 0.69. Међутим, ту сличност између Бундестага и Дома депутата (*Came-*

18) Изворе за податке коришћене у овој табели погледати на крају овог разматрања о корелацијама.

19) више видети: Steven Fish and Matthew Kroenig, *The Handbook of National Legislatures: A Global Survey*, New York, Cambridge University Press, 2009; табела са индексима моћи парламената доступна на - <http://polisci.berkeley.edu/people/faculty/FishM/PPIScores.pdf> (19.2.2012)

ra dei deputati) престаје. Суптилнијом анализом се може утврдити да је интензитет законодавне иницијативе у овим представничким телима индукован различитим институционалним аранжманима, али и да су политички ефекти само квантитативно (број поднетих предлога), а не и квалитативно (број предлога преточених у закон) слични. Наиме, у Немачкој постоје много веће препреке за иницирање закона у парламенту, будући да је предлагање закона фактички везано за фракције пошто се изискује 5% чланова Бундестага што је око 50-60 чланова (у зависности од промене величине Бундестага), а 1.5% (9-10 посланика) као што је било у Италији.²⁰⁾ Чак, данас у Италији сваки посланик може да поднесе закон тако да ограничења тог типа више не постоје.²¹⁾ Мешовити изборни систем који подразумева да се део посланика бира по већинском принципу, може стога бити кључан само у италијанском случају (од 1993).²²⁾ Професори Капано и Ђулијани истичу да је број од парламентарца и група иницираних закона напуштањем пропорционалног изборног система увећан, али и да је пре тога био врло висок компаративно гледано.²³⁾ Често предлагање закона посланици и пре и после реформе су користили како би доказали посвећеност и активност својој изборној јединици. Сличног мишљења је и Метсон који уочава да су пре реформе италијански посланици одржавали своје канцеларије изузетно активним и чврсто у спрези са бирачима из своје изборне јединице.²⁴⁾ Те канцеларије су често биле боље организоване од локалних партијских база и готово аутономне од партија чији су чланови били посланици.²⁵⁾ Како ових околности у Немачкој није било, изгледа да једино објашњење које може бити валидно у њеном случају јесте да су све немачке фракције изузетно добро организоване изнутра и са довољно капацитета да њеним члановима омогуће адекватан утицај у политичком процесу како би што боље заштитили интересе својих бирача.

20) Ingvar Mattson, "Private Members' Initiatives and Amendments", in: *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, (ed: Herbert Döring), Mannheim Center for European Social Research, 1995, p. 458.

21) http://en.camera.it/4?scheda_informazioni=14 (19.2.2012);

22) Vincent Della Sala, "The Italian Parliament: Chambers in a Crumbling House?", in: *Parliaments and Governments in Western Europe*, (ed: Philip Norton), Routledge, London and New York, 1998, p.82.

23) Giliberto Capano and Marco Giuliani, "The Italian Parliament, In search of a new role?", *Journal of Legislative Studies*, Volume 9, Number 2, Summer 2003, pp. 8-34.

24) Пре реформе био је пропорционалан систем, али са преференцијалним гласањем чиме се јачала веза бирача и посланика

25) Ingvar Mattson, op. cit, p. 456.

Квалитативна димензија законодавне активности посланика и група која се огледа у проценту успешности иницијатива (предлози који су постали закон) се битно разликује у Немачкој и Италији. Наиме, просечан проценат парламентарних предлога закона који у Немачкој (1949-2003) постају закони износи 34%, а у Италији (1948-1996) тек 14,9%, док у Немачкој просечно чак 17.6% свих одобрених закона долази од Бундеста. У Италији је после изборне реформе проценат успешности иницијатива 1-2% (1993-2001), чиме је драстично опао у односу на ранији период, а у Немачкој (1990-2002) никад испод 30%.²⁶⁾ Велики проценат неуспешних предлога у Италији сведочи о томе да се ресурси и време троше готово узалудно и да посланици суштински не могу да обаве посао због којих су изабрани. Ове паралеле је корисно сагледати и у светлу новог институционализма. Парадигма емпиријског институционализма може објаснити ефекте повећања/смањења група у виду повећања/смањења парламентарних предлога закона у Италији и Немачкој кроз постојање одређених институција, које ове земље разликују од других (изузетно развијене групе у Немачкој) и чврсту укорененост посланика у изборним јединицама независно од њихове партије уз мала или никаква ограничења за иницирање закона у Италији. Међутим, дилему принципа и агента из теорије рационалног избора на путу су да реше само немачке групе када се пореди ефикасност предложених закона, чиме се кроз уштеду времена и ресурса добија ефективније и квалитетније законодавство. Тако су групе/посланици (агенти) у прилици да у боље обаве задатке које су им поверили бирачи (принципали).²⁷⁾

26) Gilberto Capano and Marco Giuliani, op. cit, pp. 31-34; Peter Schindler, *Datenhandbuch zur Geschichte des Deutschen Bundestages 1949 bis 1999*, Deutscher Bundestag, Berlin, 1999, pp. 2388-2389.

27) Подаци коришћени у табели 6: **за Немачку** – Thomas Saalfeld, "The German Bundestag: Influence and Accountability in a Complex Environment", in: *Parliaments and Governments in Western Europe*, (ed: Philip Norton), Routledge, London and New York, 1998, p. 47; Michael F. Feldkamp, *Datenhandbuch zur Geschichte des Deutschen Bundestages 1994 bis 2003*, Deutscher Bundestag, Berlin, 2005, pp. 572-573; <http://www.wahlen-in-deutschland.de/bBundestagFraktionen.htm> (19.2.2012); **за Белгију** – Lieven De Winter and Patrick Dumont, "PPGs – subject of partitocratic dominion", in: *Parliamentary Party Groups in European Democracies*, (ed: Knut Heidar, Ruud Koole), Routledge, London and New York, 2000, p. 108; *Rapport annuel, Session ordinaire 2009-2010, 52e législature*, Chambre des représentants de Belgique, pp. 28-29; **за Шпанију** – <http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/GruPar> (20.2.2012); <http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Iniciativas/PropLey> (20.2.2012); **за Португал** – <http://www.parlamento.pt/ActividadeParlamentar/Paginas/IniciativasLegislativas.aspx> (20.2.2012); <http://www.parlamento.pt/DeputadoGP/Paginas/GruposParlamentaresI.aspx> (20.2.2012); **за Италију** – Vincent Della Sala, op. cit, p. 91; **за Мађарску** – <http://www.mkogy.hu/fotitkar/frak.htm> (20.2.2012); <http://www.mkogy.hu/angol/append/bills.htm> (20.2.2012); **за Србију** – Ирена Пејић, *Парламентарне групе*, докторска дисертација, Ниш, 2000, стр. 146-147; Милан Јовановић, *Политичке институције у политичком систему Србије*, Институт за

ИНДЕКСИРАЊЕ РАЗВИЈЕНОСТИ ПАРЛАМЕНТАРНИХ ГРУПА

Наиме, након сагледавања карактеристика група упоредном анализом њихових пословника (CDU-а у Немачкој, УМР-а у Француској и већине српских партија) предлажемо индекс развијености ПГ по формули:²⁸⁾

$$IDppg = \frac{1}{1 + \frac{1}{3}n1 + \frac{2}{3}n2 + \frac{6}{3}n3 + \frac{24}{3}n4}$$

где су $n1$, $n2$, $n3$, $n4$ индикатори "нетачних" констатација у вези 4 следећих тврдњи која се односе на респективну парламентарну групу:

- 1) парламентарна група је институционализована ($n4$)
- 2) парламентарна група не мора да спроводи одлуке органа ВППО ($n3$)
- 3) парламентарна група сама бира свог председника и остале функционере ($n2$)
- 4) парламентарна група гарантује слободу гласа својим члановима унутар ње и у пленуму ($n1$)

Уколико нема нетачних констатација, индекс износи један зато што у именилац не улази ниједан од n индикатора, а $1/1 = 1$. Индикатори су моменти који смањују индекс, односно сведоче о мањој развијености групе било кроз мању институционализацију било кроз смањену аутономност од ВППО. Ако неког индикатора нема, то значи да у именилац не улази разломак који иде уз њега. Тврдње су поређане по важности, што значи да одсуство било какве унутрашње институционализације много више утиче на слабу развијеност групе од гарантованог права гласа члановима групе, тј. тада је степен развијености групе никакав и индекс има вредност 0.²⁹⁾ Међутим, нивелација утицаја индикатора $n1$, $n2$, $n3$ на индекс је потребна у следећим случајевима. Ако група бира функционе-

политичке студије, Београд, 2008, стр. 79, 85, 188; Ирена Пејић, *Парламентарно право*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2011, стр. 293, 294, 322.

28) Ознаку *IDppg* предлажемо као скраћеницу од *Parliamentary party group Development Index*.

29) Одлучили смо се да институционализација буде главни критеријум развијености групе, а не одсуство контроле са стране ВППО, будући да је та контрола најчешће повремена, начелна и имплицитна (пошто се тела ВППО састају пар пута годишње), док је парламентарна активност свакодневна; група која пак нема трагова институционализације ништа не би могла да уради све и да је апсолутно независна.

ре извршних тела групе, али не и председника, онда у једначину треба убацили половину од $2/3$, тј. $1/3$, а уколико група гарантује слободу гласа у групи, али не и у пленуму (или гарантује слободу гласа само у одређеним случајевима или областима) онда уместо $1/3$ у једначину за индекс улази $1/6$. Ако група бира свог шефа и његове заменике, али на предлог ВППО, онда уместо $2/3$ убацујемо $1/3$. Исто, ако се констатује да постоји институционализација (група има још један орган групе осим председника) онда је важно прецизирати у ком степену је ПГ институционализована, односно количник $24/3$ треба пондерисати на следећи начин. Присуство наредних својстава групе умањује негативни ефекат потпуног одсуства институционализације:

- потпредседници или заменици председника групе
- благајник или финансијска служба
- извршни орган групе
- радне групе паралелне парламентарним одборима

и то тако што прве две карактеристике понаособ смањују ефекат за $3/3$, а последње две свака засебно за $9/3$, што значи да извршни органи и радне групе имају много већи позитивни утицај на развој групе од прве две одреднице. Могуће су и даље нивелације, рецимо у случају да радне групе не постоје, али да су председници скупштинских одбора који долазе из релевантне групе аутоматски чланови извршног органа групе. Тада се негативни ефекат мањка радних група обрачунава не као $9/3$, већ $6/3$ или $3/3$.

Користећи овај индекс упоредили смо актуелне парламентарне групе у Србији, као и немачку групу CDU/CSU, односно француску UMP. Ниједна група у Србији не прелази минимални праг развијености пошто ниједна нема $IDppg \geq 0.1$. Француска UMP се налази негде у сфери умерене развијености, јер је $IDppg = 0.46$ и то због одсуства засебних радних група (иако шефови парламентарних одбора улазе у извршни орган групе) и делимичне гаранције за слободу гласања у пленуму. CDU/CSU поседује индекс вредности 1 и самим тим представља најразвијенију парламентарну групу у парламентарним системима Европе, а вероватно и света.

Marko PejkoVIC**THE QUANTITATIVE ANALYSIS OF
PARLIAMENTARY PARTY GROUPS****Summary**

The paper is divided into four parts. The first part theoretically discusses the relationship between the free mandate and the party unity and in this sense this part is an exemption from the others, almost completely quantitative-empirical parts of the paper. Nevertheless, this introductory step was necessary in order to better understand the subject which is discussed in the second part of the paper – parliamentary party group cohesiveness during plenary vote, which stems directly from the fact whether and to what extent MPs balance their double role as representatives of a people and their parties at the same time. The third part examines whether there are statistically significant correlations between the average size or number of party groups and the number of legislative proposals initiated solely from the parliament, on a basis from the data collected from Germany, Belgium, Spain, Portugal, Italy, Hungary and Serbia. In the fourth part the author offers original and unique formula - Parliamentary party group Development Index. The author holds that this index could substantially help, via matching with other parameters, to measure not only party group performances or impacts, but that of parliament as well, as a whole unit within political system.

Key words: parliamentary party groups, parliament, political parties, party unity, party discipline, party cohesion, Parliamentary party group Development Index.

ЛИТЕРАТУРА

- Winter, De Lieven, Dumont, Patrick, "PPGs – subject of partitocratic dominion", in: *Parliamentary Party Groups in European Democracies*, (ed: Knut Heidar, Ruud Koole), Routledge, London and New York, 2000.
- Васовић, Вучина, *Савремене демократије I*, Службени гласник, 2008.
- Della Sala, Vincent, "The Italian Parliament: Chambers in a Crumbling House?", in: *Parliaments and Governments in Western Europe*, (ed: Philip Norton), Routledge, London and New York, 1998.
- Desposato, W. Scott, "Correcting for Small Group Inflation of Roll-Call Cohesion Scores", *British Journal of Political Science*, Cambridge University Press, 35 (2005).
- Јовановић, Милан, *Политичке институције у политичком систему Србије*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.

- Capano, Giliberto, Giuliani, Marco, "The Italian Parliament, In search of a new role?", *Journal of Legislative Studies*, Volume 9, Number 2, Summer 2003.
- Крстић, Зоран, *Политичка улога и моћ парламента у парламентарним системима*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Linek, Lukáš, Rakušanová, Petra, *Parties in the Parliament. Why, When and How do Parties Act in Unity?*, Institute of Sociology of the Academy of Sciences, Prague, 2002.
- Mattson, Ingvar, "Private Members' Initiatives and Amendments", in: *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, (ed: Herbert Döring), Mannheim Center for European Social Research, 1995.
- Пејић, Ирена, *Парламентарне групе*, докторска дисертација, Ниш, 2000.
- Пејић, Ирена, *Парламентарно право*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2011.
- Saalfeld, Thomas, "The German Bundestag: Influence and Accountability in a Complex Environment", in: *Parliaments and Governments in Western Europe*, (ed: Philip Norton), Routledge, London and New York, 1998.
- Стојадиновић, Миша, "Политичке партије, политички идентитет и управљање државом", *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2012.
- Feldkamp, F. Michael, *Datenhandbuch zur Geschichte des Deutschen Bundestages 1994 bis 2003*, Deutscher Bundestag, Berlin, 2005.
- Fish, Steven, Kroenig, Matthew, *The Handbook of National Legislatures: A Global Survey*, New York, Cambridge University Press, 2009.
- Schindler, Peter, *Datenhandbuch zur Geschichte des Deutschen Bundestages 1949 bis 1999*, Deutscher Bundestag, Berlin, 1999.
- Hix, Simon, Noury, Abdul, Roland, Gérard, "Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament 1979-2001", *British Journal of Political Science*, Vol. 35, No. 2 (Apr., 2005).
- Arbeitsordnung der CDU/CSU-Fraktion im Deutschen Bundestag 17. Wahlperiode.
- Les statuts du groupe UMP.
- Пословници следећих партија у Србији: ДС, СРС, СПС, НС, ЛДП, ДСС, СНС.

Resume

The parliamentary party groups are the most important units through which MPs can coordinate and pursue political goals. Although the literature about parliaments shows steady increase in volume during few previous decades, very little is present concerning the parliamentary party groups role and its significance for the political processes. This is especially true for the quantitative analysis in this regard. Nevertheless, the first part of this paper briefly discusses the theoretical aspects of the free mandate-party unity dilemma in order to better comprehend the subject of the second part of the paper, i.e. parliamentary party group cohesiveness. Rice cohesion index, Hix agreement index, and Desposato expected cohesion index are presented and additionally explained by the author of this text. In the third part the results of correlation tests

are presented after the data from Germany, Belgium, Spain, Portugal, Italy, Hungary and Serbia had been matched. Only in the case of german and italian parliaments significant, negative an high correltions have been found between the average size or number of party groups and the amount of legislative proposals emanating only from the party groups or individual representatives. In the fourth part the author suggests Parliamentary party group Development Index to be the formula through which the level of autonomy and institutional differentiation could be assessed. The main charateristics which positively contribute to higher level of party group development are: the level of group institutionalization (which is estimated through the number of internal organs which particular group has, for exemple, president and vice-president, finance service, the executive committee and working groups), the lack of obligation to pursue directives from the ex-parliamentary party organisation, the party group power to elect its own president and other officials and the lack of obligatory vote for its members in the plenary sittings, although all four criteria are differently pondered beggining from the institutionalization precondition, which is the most important, up to the non-existance obligatory vote, which is the least important for labelling group as developed.

* Овај рад је примљен 11. маја 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 5. јуна 2012. године.